

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сирота Дмитро Іванович

УДК: 351.74:35.08:342.922

**КОРЕСПОНДУЮЧІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯНИНА
ТА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Мельник Роман Сергійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри
адміністративного права та процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук
Теличкін Олексій Олексійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри
адміністративної діяльності органів
внутрішніх справ;

кандидат юридичних наук, доцент
Поліщук Віктор Григорович,
Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
начальник кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу.

Захист відбудеться «26» грудня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий «25» листопада 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. С. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогодні Україна досягла суттєвих результатів у справі державотворення, що виявилось, зокрема, у розбудові та налагодженні функціонування державно-правових інститутів, які складають серцевину будь-якої демократичної та правової держави. У даному випадку мова йде про інститути народної демократії, уособлені, перш за все, у Верховній Раді України, інституті Президента України, інституті судової влади тощо. Однак, усі ці досягнення стосується передусім вищого державного рівня, тоді як на місцевому рівні багато проблем залишаються ще не вирішеними. У зв'язку з цим перед керівництвом країни стоїть дуже складне завдання, пов'язане з необхідністю реального забезпечення прав, свобод та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, і особливо у сфері їх взаємовідносин з органами державної влади. Досягти зазначених цілей складніше ніж створити Конституційний Суд України або сформувати дієвий уряд, оскільки справу необхідно мати з окремою людиною, яку слід переконати у тому, що влада функціонує саме для неї, а не заради самої себе. Як це зробити? А зробити це можна лише шляхом розроблення та втілення у життя комплексних соціально-правових програм, спрямованих виключно на особу, на її потреби та проблеми. Першим кроком у цьому напрямку має стати удосконалення чинного законодавства, яке регулює правовий статус учасників публічно-правових відносин, особливо якщо у таких відносинах однією стороною є представники правоохоронних органів України, зокрема міліції. Головною проблемою у даному випадку є відсутність чіткої та ефективної системи кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, які як раз і мають бути найголовнішим регулятором взаємин згаданих суб'єктів між собою.

Таким чином, проведення державно-політичних реформ на місцевому рівні має розпочатися з перебудови відносин між владою і громадянином у всіх сферах державного життя, навіть у тих, де вони можуть виникнути тільки гіпотетично. У цьому контексті надзвичайної актуальності набуває дослідження сутності, структури та видів кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, вивчення системи гарантій їх реалізації та захисту. Необхідність проведення подібної роботи пояснюється також і тим, що у сучасній адміністративно-правовій науці майже відсутні наукові праці, присвячені аналізу зазначеної проблематики, що є додатковим підтвердженням актуальності, своєчасності, наукової та практичної значимості даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до підрозділу 1.1 Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 рр., затверджених наказом МВС України № 755 від 5 липня 2004 р., п. 3.1, 9.3 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ від 12 грудня 2005 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України та відповідних підзаконних нормативних актів, узагальнення практики їх реалізації визначити сутність та систему кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, дослідити стан та перспективи реалізації і захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації із зазначених питань.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *завдання*:

- проаналізувати права та обов'язки громадянина і працівника міліції через призму їх адміністративно-правового статусу;
- визначити систему кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції;
- дослідити історичний розвиток та перспективи правового регулювання кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції;
- з'ясувати сутність та зміст гарантій реалізації і захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції;
- розглянути юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції;
- охарактеризувати юридичні гарантії захисту кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції;
- виробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення нормативного закріплення кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, а також гарантій їх реалізації та захисту.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають між громадянином та працівником міліції у сфері правоохоронної діяльності.

Предмет дослідження становлять кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. За допомогою логіко-

семантичного методу поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.1, 1.2). Методи класифікації, системно-структурний, системно-функціональний застосовано для визначення окремих видів та підвидів кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, а також системи юридичних гарантій реалізації та захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції (підрозділ 1.2, 2.1). За допомогою історико-правового методу проаналізовано основні етапи становлення та розвитку кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції (підрозділ 1.3). За допомогою документального аналізу, спеціально-юридичного та статистичного методів з'ясувалась специфіка дії юридичних механізмів реалізації та захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий, структурно-логічний та компаративний методи використовувалися для визначення напрямків удосконалення теоретико-правових засад і практичної діяльності відповідних суб'єктів щодо забезпечення реалізації та захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці із загальної теорії держави і права, розробки фахівців у галузі адміністративного права та адміністративного процесу – В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, Л. В. Коваля, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Н. П. Матюхіної, П. П. Михайленка, Р. С. Мельника, О. Ф. Скаун, В. С. Стефанюка, В. П. Петкова, Г. О. Пономаренко, П. М. Рабіновича, О. П. Рябченко, В. П. Тимощука, М. М. Тищенко, С. В. Шестакова, Х. П. Ярмачі, О. Н. Ярмиша та ін. Нормативною основою роботи є Конституція України, законодавчі та інші нормативно-правові акти, які закріплюють кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції, а також визначають механізми реалізації та захисту кореспондуючих прав та обов'язків названих суб'єктів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим комплексним дослідженням кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

- вперше проведено класифікацію кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, які пропонується поділяти на ті, що складають 1) зміст «заявних» процедур (мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів); 2) зміст «втручальних» процедур (спрямовані на виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків);

- вперше визначено етапи розвитку концепції кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, які тісно пов'язані з основними етапами розвитку вітчизняного адміністративного права (перший етап – етап розпаду поліцейського права та зародження підвалин

адміністративного права (кінець XIX ст. – початок XX ст.); другий – етап становлення дореволюційного адміністративного права (1905–1917 рр.); третій – етап становлення радянського адміністративного права (20-ті рр. XX ст.); четвертий – етап розвитку радянського адміністративного права (40-80 рр. XX ст.); п'ятий – етап становлення та розвитку українського адміністративного права (1991 р. – і дотепер);

- удосконалено класифікацію адміністративних правовідносин, які запропоновано поділяти на адміністративно-управлінські та адміністративно-сервісні відносини, що є необхідним кроком у напрямку узгодження теорії адміністративних правовідносин із сучасним призначенням адміністративного права у державі та суспільстві;

- удосконалено систему обов'язків працівника міліції шляхом включення до неї інформаційних обов'язків працівника міліції, спрямованих на забезпечення відкритості та прозорості у роботі міліції, налагодженні конструктивного діалогу між нею та громадськістю;

- удосконалено розуміння процесу формування системи прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. Розвиток системи прав та обов'язків громадянина здійснюється під впливом процесів демократизації громадського та державного життя, ратифікації Україною міжнародно-правових актів з прав людини, розроблення та введення у дію механізмів гарантування та забезпечення реалізації правового статусу приватних осіб. Що ж до прав та обов'язків працівника міліції, то вони формується під впливом компетенції того або іншого органу міліції, яка є своєрідним фільтром, що відсікає ті права та обов'язки, які не є необхідними для останніх. У свою чергу, компетенція міліції залежить від змісту правоохоронної функції держави;

- удосконалено визначення терміна «адміністративні послуги», під якими пропонується розуміти форму правозастосовчої діяльності публічної адміністрації (органу міліції), результатом якої є реалізація приватною особою наданих їй суб'єктивних публічних прав;

- дістало подальшого розвитку визначення терміна «адміністративно-правовий статус», під яким пропонується розуміти комплексну категорію, яка характеризується логічним об'єднанням низки елементів (правоздатність, дієздатність, права, свободи, законні інтереси, обов'язки, гарантії тощо), за допомогою яких: відбувається правове визначення місця того або іншого суб'єкта у суспільстві та державі, наділення його потенційною можливістю стати учасником правовідносин; відкривається можливість для суб'єктів права реалізувати свої бажання та потреби; встановлюються межі можливої поведінки суб'єктів права у тих або інших правовідносинах;

- дістала подальшого розвитку пропозиція щодо проведення кодифікації законодавства у сфері прав людини та їх правового захисту шляхом розроблення та запровадження в дію проекту Кодексу прав і свобод людини або Кодексу законів про захист прав людини, що є необхідним кроком у напрямку більш досконалої реалізації та ефективного захисту прав громадян;

- дістала подальшого розвитку концепція розширення прав суб'єкта владних повноважень

(працівника міліції) на звернення до адміністративного суду з позовом до приватної особи;

– вперше сформульовано низку конкретних пропозицій щодо внесення змін та доповнень до деяких чинних нормативних актів з досліджуваних питань, зокрема, запропоновано: виключити п. 26 ст. 10 Закону України «Про міліцію», оскільки обов’язок міліції контролювати утримання в належній чистоті дворів і прибудинкових територій у містах та інших населених пунктах не узгоджується з жодним завданням, покладеним на органи міліції; конкретизувати механізми цивільного контролю за правоохоронними органами шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»; внести зміни до ст. 185 КУпАП шляхом викладення її у наступній редакції: невиконання законного розпорядження або законної вимоги працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

– у науково-дослідній сфері – основні положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшої розробки теорії кореспондуючих прав та обов’язків учасників публічно-правових відносин;

– у правотворчості – у результаті дослідження сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення чинних нормативно-правових актів з питань реалізації та захисту кореспондуючих прав та обов’язків громадянина і працівника міліції;

– у правозастосовчій діяльності – результати дисертаційного дослідження вже використовуються у процесі практичної діяльності підрозділів міліції громадської безпеки, які надають адміністративні послуги приватним особам, а також реалізують щодо них примусові заходи (акт впровадження від 03 серпня 2009 р.);

– у навчальному процесі – матеріали дисертації знайшли застосування у процесі проведення семінарських та практичних занять з дисциплін «Адміністративне право» та «Адміністративний процес» в Харківському національному університеті внутрішніх справ (акт впровадження від 25 травня 2009 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено дисертантом на двох науково-практичних конференціях та науково-практичному семінарі: «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2008) і «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2009), «Актуальні проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху» (Харків, 2008), а також на засіданнях кафедри адміністративного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у п’яти статтях,

опублікованих у наукових фахових виданнях, а також у двох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена змістом наукової проблеми та спрямована на досягнення мети дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 191 сторінка. Кількість використаних джерел складає 221 найменування і займає 21 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 «Сутність та система кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції» присвячено з'ясуванню сутності прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, визначенню видів кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, аналізу історичного розвитку і перспектив правового регулювання кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

У підрозділі 1.1 *«Права та обов'язки громадянина і працівника міліції як центральні елементи їх адміністративно-правового статусу»* окреслено основні напрямки розбудови української держави взагалі та удосконалення діяльності органів міліції зокрема, яке, на думку дисертанта, тісно пов'язане з необхідністю визначення досконалого адміністративно-правового статусу працівника міліції, а особливо системи його прав та обов'язків.

Аналіз прав та обов'язків громадянина і працівника міліції розпочато з встановлення змісту та сутності таких категорій як «адміністративно-правовий статус громадянина» та «адміністративно-правовий статус працівника міліції». На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що найважливішим пріоритетом адміністративно-правового забезпечення становища учасників публічних правовідносин у сфері публічного управління, зокрема громадянина і працівника міліції, є розвиток, деталізація, конкретизація і гарантування конституційних норм, якими зафіксовано їх основні права, свободи та обов'язки, що в обов'язковому порядку має здійснюватися на тлі дотримання ідеального балансу між правами та обов'язками громадянина та працівника міліції.

Дисертантом досліджено підходи науковців до визначення сутності прав та обов'язків учасників суспільних відносин, а також сучасні погляди на їх класифікацію з наступним переходом до вивчення системи прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. Встановлено чинники, які впливають на формування системи прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Зроблено висновок про необхідність поділу прав та обов'язків працівника міліції на внутрішньо та зовнішньо спрямовані, останні з яких обов'язково мають кореспондуватися з правами та обов'язками приватних осіб.

Проаналізовано сучасний стан нормативного закріплення обов'язків працівника міліції і доведена необхідність його поліпшення, зокрема шляхом більш досконалого конструювання системи обов'язків та звільнення працівників міліції від тих з них, які не узгоджуються із призначенням міліції у державі. Окремо досліджено систему прав працівника міліції, визначено проблеми та перспективи їх нормативного закріплення.

У підрозділі 1.2 *«Види кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції»* наголошується на складності проблематики кореспондуючих прав та обов'язків учасників суспільних відносин, що пов'язується дисертантом з науковою нерозробленістю цього питання.

Дослідження кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції розпочато з аналізу категорій «правовідносини» та «адміністративні правовідносини», оскільки саме у межах правовідносин знаходять прояв кореспондуючі права та обов'язки. Детально розглянуто сутність та ознаки адміністративно-правових відносин і наголошено на необхідності суттєвого перегляду концепції адміністративно-правових відносин з метою узгодження її із сучасним призначенням адміністративного права. Обґрунтовано доцільність поділу адміністративних правовідносин на адміністративно-управлінські та адміністративно-сервісні відносини, а також сформульовано авторське їх визначення й окреслено характерні риси.

Окремо у підрозділі розглянуто процесуальну форму (адміністративну процедуру), у межах якої виникають, змінюються та припиняються адміністративно-правові відносини за участю громадянина і працівника міліції. Адміністративні процедури запропоновано поділяти на «заявні» та «втручальні». Зазначений поділ адміністративних процедур використовується у подальшому дисертантом для групування кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, які поділяються на ті, що складають 1) зміст «заявних» процедур (мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів) і 2) зміст «втручальних» процедур (спрямовані на виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків). Поряд з цим у підрозділі виділено також і додаткові підстави для класифікації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Підрозділ 1.3 *«Історичний розвиток і перспективи правового регулювання кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції»* присвячено вивченню становлення та розвитку вітчизняної концепції кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Дисертантом досліджуються етапи становлення та розвитку вітчизняного адміністративного права, у межах яких вивчається і становлення концепції кореспондуючих прав та обов'язків суб'єктів адміністративно-правових відносин. Доведено, що виникнення концепції

кореспондуючих прав та обов'язків було тісно пов'язано з формуванням адміністративного права.

Суттєву увагу у підрозділі приділено вивченню особливостей системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції у радянський період і зроблено висновок, що радянське законодавство не сприяло встановленню чітких меж взаємовідносин громадянина і працівника міліції, тому не можна вести мову про існування досконалої концепції кореспондуючих прав громадянина і працівника міліції у цей період. З огляду на це, дисертант схиляється до думки, що концепція кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції може існувати лише у правовій державі.

У підрозділі проаналізовано також процес становлення концепції кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції в українському законодавстві та українській науці адміністративного права. Сформульовано основні вимоги щодо розвитку законодавства про діяльність міліції в аспекті концепції кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Розділ 2 «Реалізація і захист кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції» присвячено дослідженню гарантій реалізації і захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

У підрозділі 2.1 «Гарантії реалізації і захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції: сутність та зміст» мова йде про сучасні напрямки та перспективи реформування адміністративного права, і перш за все, в аспекті охорони та захисту прав приватних осіб у сфері адміністративно-правових відносин. Разом з цим, зроблено висновок і про необхідність забезпечення нормами адміністративного права надійної охорони та захисту прав суб'єктів публічної адміністрації.

Дисертантом досліджено зміст категорії «гарантія прав, свобод та обов'язків», розглянуто сутність соціально-економічних, політичних, духовних гарантій реалізації правового статусу громадянина і працівника міліції, розроблено конкретні пропозиції, спрямовані на посилення їх гарантуючого ефекту.

Окремо вивчено юридичні гарантії реалізації правового статусу названих учасників адміністративних правовідносин, серед яких варто виділяти нормативно-правові та інституційно-організаційні елементи. Проаналізовано зміст названих елементів, викладено авторське бачення напрямів їх удосконалення.

Наприкінці підрозділу дисертантом зроблено висновок про існування юридичних гарантій реалізації, а також юридичних гарантій захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Підрозділ 2.2 «Юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції» присвячено дослідженню сутності юридичних гарантій реалізації

кореспондуючих прав і обов'язків громадянина і працівника міліції. Реалізація кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, на думку дисертанта, являє собою певний процес, функціонування якого може відбуватися лише за наявності певних умов – головних та другорядних.

Юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції представлені інститутом адміністративних послуг та інститутом адміністративного договору.

У підрозділі досліджено інститут адміністративних послуг, зокрема розглянуто сучасний стан його наукового та нормативного забезпечення, значення останнього для покращення функціонування органів міліції. Запропоновано авторське визначення терміна «адміністративні послуги», а також встановлено критерії віднесення тієї або іншої послуги до числа адміністративних.

Зроблено висновок, що адміністративні послуги є однією з найбільш важливих форм реалізації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, яка потребує подальшого вдосконалення, пов'язаного, перш за все, із розробкою відповідного правового регулювання.

Дисертантом вивчено також і інститут адміністративного договору, стан його теоретичної розробки та нормативного регулювання. Названо основні причини, які заважають більш широкому впровадженню адміністративно-договірної форми роботи у діяльність міліції, запропоновано конкретні шляхи вирішення зазначеної проблеми.

Доведено, що реалізація кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції може здійснюватися також і у межах втручальних адміністративних процедур. Окреслено значення адміністративних процедур, сформульовано основні напрямки удосконалення такої форми реалізації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

У підрозділі 2.3 *«Юридичні гарантії захисту кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції»* увага дисертанта сконцентрована на дослідженні юридичних гарантій захисту кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції. Окремо наголошено, що до системи таких гарантій можуть бути віднесені лише ті, які є однаково досяжними як для громадянина, так і для працівника міліції у межах адміністративно-правових відносин, що виникають між ними. Названі гарантії представлені інститутом адміністративної відповідальності та інститутом адміністративної юстиції.

У роботі охарактеризовано сучасні перспективи розвитку інституту адміністративної відповідальності, зроблено висновок про його правозахисну спрямованість. Дисертант чітко розмежовує заходи адміністративного впливу, які можуть бути використані, з одного боку, працівником міліції, а з іншого – громадянином для захисту власних прав та спонукання свого контрагента до належної реалізації покладених на нього обов'язків. Для посилення правозахисної

дії інституту адміністративної відповідальності запропоновано: внесення змін до ст. 185 КУпАП, ч. 1 ст. 25 Закону України «Про міліцію»; ліквідація інституту субститутної відповідальності; нормативно закріпити види адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані до посадової особи (працівника міліції) за вчинення нею адміністративного проступку; запровадження адміністративної відповідальності за порушення працівниками міліції порядку надання приватним особам адміністративних послуг, а також за невиконання або неналежне виконання умов адміністративного договору.

Окремо проаналізовано інститут адміністративного судочинства та його роль у захисті кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. Вивчення проблеми розмежування компетенції адміністративних судів та судів інших юрисдикцій у сфері захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції уможливило висновок про доцільність оновлення концепції публічно-правових відносин.

У роботі розглянуто також і право суб'єкта владних повноважень (працівника міліції) на звернення до адміністративного суду з метою спонукання приватних осіб до виконання покладених на них обов'язків та належної реалізації наданих їм прав. Дисертант доходить висновку про доцільність закріплення названих повноважень у законодавстві і детально обґрунтовує таку позицію.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, пов'язаного із визначенням сутності і системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, а також механізмів їх реалізації та захисту, у результаті чого отримані такі найважливіші результати.

Під адміністративно-правовим статусом запропоновано розуміти комплексну категорію, яка характеризується логічним об'єднанням низки елементів (правоздатність, дієздатність, права, свободи, законні інтереси, обов'язки, гарантії тощо), за допомогою яких відбувається правове визначення місця того або іншого суб'єкта у суспільстві та державі, наділення його потенційною можливістю стати учасником правовідносин; відкривається можливість для суб'єктів права реалізувати свої бажання та потреби; визначаються межі можливої поведінки суб'єктів права у тих або інших правовідносинах.

Категорія «кореспондуючі права і обов'язки» має принципове значення для науки і практики, котре полягає у тому, що завдяки їй, по-перше, суб'єкти правовідносин стають зв'язаними взаємними зобов'язаннями, оскільки правові норми встановлюють для однієї сторони вид і міру можливої поведінки, а для іншої – вид та міру належної поведінки і навпаки; по-друге, відбувається конкретизація учасників правовідносин, оскільки правами та обов'язками наділяються чітко визначені

суб'єкти; по-третє, досягається реальна реалізація суб'єктивних прав суб'єктів правовідносин, оскільки кожному суб'єктивному праву, принаймні в ідеалі, кореспондується відповідний обов'язок.

Кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції реалізуються у межах адміністративних процедур, які поділяються на «заявні» та «втручальні». Виходячи з цього, уся сукупність кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції може бути поділена на ті, що складають 1) зміст «заявних» процедур (мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів) і 2) зміст «втручальних» процедур (спрямовані на виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків).

Розвиток концепції кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції тісно пов'язаний з розвитком вітчизняного адміністративного права у межах певних історичних етапів. Проаналізувавши їх, зроблено висновок, що у межах періоду становлення дореволюційного адміністративного права (до 1917 р.) концепція кореспондуючих прав і обов'язків приватної особи та представника влади (поліції) існувала переважно на теоретичному рівні. Її практичному запровадженню у сферу взаємовідносин приватної особи та представників влади (поліції) заважало чинне російське законодавство, яке не ставило за мету визнання та закріплення за приватними особами суб'єктивних публічних прав, а покладало на останніх лише широкий перелік обов'язків.

Концепція кореспондуючих прав та обов'язків приватної особи і представника держави (працівника радянської міліції) не мала у СРСР належних засад як для наукового обґрунтування, так і для практичного втілення у відповідні нормативні акти також і протягом 20-30-х рр. XX ст. Визначення прав працівника міліції здійснювалося майже так само, як і працівника поліції у дореволюційній Росії, тобто в односторонньому порядку й без врахування прав та свобод приватних осіб, з якими працівник міліції вступав у правовідносини.

У межах наступних етапів розвитку адміністративного права та адміністративного законодавства (40-80 рр. XX ст.) встановлення прав працівників міліції здійснювалося на тлі майже повної відсутності процедур їх реалізації, що, з одного боку, призводило до розширення меж адміністративного розсуду адміністрації, а з іншого, – до неможливості громадян контролювати законність дій працівника міліції. Що ж до прав громадян, то їм надавалося другорядне й непринципове значення.

З огляду на викладене можна стверджувати, що концепція кореспондуючих прав та обов'язків приватної особи і представника влади (працівника міліції) може існувати та розвиватися лише у правовій державі.

Реалізація адміністративно-правового статусу громадянина і працівника міліції забезпечується дією відповідних гарантій – соціально-економічних, політичних, духовних та юридичних. Найбільш важлива роль серед названих гарантій забезпечення реалізації правового статусу

учасників адміністративно-правових відносин відводиться юридичним гарантіям, під якими слід розуміти сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових та інституційно-організаційних засобів їх забезпечення.

Юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції можуть бути представлені інститутом адміністративних послуг та інститутом адміністративного договору.

Адміністративні послуги являють собою форму правозастосовної діяльності публічної адміністрації (органу міліції), результатом якої є реалізація приватною особою наданих їй суб'єктивних публічних прав. Інакше кажучи, адміністративні послуги є однією з найбільш важливих форм реалізації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Далеко не всі послуги, що надаються міліцією приватним особам, є адміністративними. У зв'язку з цим доцільно виробити критерії віднесення тієї чи іншої послуги до числа адміністративних послуг.

Становлення інституту адміністративного договору у сфері функціонування міліції тісно пов'язане з переосмисленням її завдань та принципів діяльності. Міліція сьогодні повинна «скинути» з себе статус карально-примусового органу і трансформуватися в орган, покликаний забезпечувати реалізацію та охорону прав, свобод і законних інтересів громадян.

Адміністративний договір, що укладається між органом міліції та приватною особою, має відповідати наступним ознакам: правовим підґрунтям для укладання та виконання адміністративного договору є норми адміністративного права; адміністративний договір є юридичним фактом, на підставі якого виникають, змінюються або припиняються адміністративно-правові відносини між громадянином та працівником міліції; змістом адміністративного договору є кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції, пов'язані з реалізацією компетенції органу міліції; у процесі реалізації адміністративного договору відбувається виконання завдань, покладених на орган міліції; результатом адміністративного договору є реалізація органом міліції (працівником міліції) адміністративної правосуб'єктності.

Інститут адміністративної відповідальності є засобом, який створює необхідні умови для належного виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків та для реалізації наданих йому прав. Проте докладний аналіз КУпАП показує, що нині у ньому міститься не надто багато складів адміністративних проступків, які спрямовані на вирішення названого вище завдання. З огляду на зазначене, необхідним видається внесення змін до статті 185 КУпАП шляхом викладення її у наступній редакції: невиконання законного розпорядження або законної вимоги працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця.

Необхідним виглядає запровадження адміністративної відповідальності за порушення

працівниками міліції порядку надання приватним особам адміністративних послуг, а також за невиконання або неналежне виконання умов адміністративного договору.

Посилення правозахисної ролі адміністративного судочинства, підвищення рівня готовості суддів адміністративних судів до розгляду адміністративних спорів, які впливають з публічно-сервісних відносин, вимагає ґрунтового оновлення концепції публічно-правових відносин, пов'язаного, зокрема, з чітким визначенням ознак, властивих названим правовідносинам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ:

1. Сирота Д. І. Кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції: поняття й види / Д. І. Сирота // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Вип. 37. – С. 229–236.
2. Сирота Д. Права та обов'язки громадянина і працівника міліції як центральні елементи їх адміністративно-правового статусу / Д. Сирота // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – № 77–78. – С. 98–100.
3. Сирота Д. І. Види кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції / Д. І. Сирота // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – Вип. 40. – С. 242–249.
4. Сирота Д. І. Обов'язки громадян як один з центральних елементів їх правового статусу / Д. І. Сирота // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 389–393 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09cdiipc.pdf>.
5. Сирота Д. І. Концепція кореспондуючих прав і обов'язків громадянина і працівника поліції у дореволюційній науці та законодавстві / Д. І. Сирота // Право і безпека. – 2009. – № 2. – С. 242–249.
6. Сирота Д. І. Проблеми визначення системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції / Д. І. Сирота // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали науково-практичної конференції (Харків, 24 травня 2008 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – С. 92–94.
7. Сирота Д. І. Кореспондуючі права та обов'язки працівників ДАІ МВС України й учасників дорожнього руху / Д. І. Сирота // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали науково-практичної конференції (Харків, 23 травня 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 232–235.

АНОТАЦІЇ

Сирота Д. І. Кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції: адміністративно-правовий аспект. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07

– адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2009.

Дисертацію присвячено дослідженню системи кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, а також механізмів їх реалізації та захисту. Визначається місце прав та обов'язків громадянина і працівника міліції у структурі їх адміністративно-правового статусу. Досліджується сутність та види кореспондуючих прав і обов'язків громадянина і працівника міліції, а також з'ясовується історичний розвиток і перспективи правового регулювання кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

З'ясовано сутність та зміст гарантій реалізації й захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, зокрема соціально-економічних, політичних, духовних та юридичних гарантій реалізації правового статусу громадянина і працівника міліції. Досліджуються юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, до яких віднесено інститут адміністративних послуг, інститут адміністративного договору, інститут «втручальних» адміністративних процедур. Охарактеризовано юридичні гарантії захисту кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, представлені у дисертації інститутом адміністративної відповідальності та інститутом адміністративного судочинства.

Сформульовано пропозиції щодо внесення конкретних змін і доповнень до чинного законодавства та відповідних підзаконних актів із досліджуваних питань.

Ключові слова: громадянин, працівник міліції, кореспондуючі права та обов'язки, юридичні гарантії, адміністративні послуги, адміністративний договір, адміністративна відповідальність, адміністративне судочинство.

Сирота Д. И. Корреспондирующие права и обязанности гражданина и сотрудника милиции: административно-правовой аспект. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2009.

Диссертация посвящена исследованию системы корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, а также механизмов их реализации и защиты. Определяется место прав и обязанностей гражданина и сотрудника в структуре их административно-правового статуса. На основании проведенного исследования делается вывод о том, что наиболее важным приоритетом административно-правового обеспечения положения участников публичных правоотношений в сфере публичного управления, в частности гражданина и сотрудника милиции, является развитие, детализация, конкретизация и гарантирование конституционных норм, которыми зафиксировано их основные права, свободы и обязанности, что в обязательном порядке должно

осуществляться на фоне соблюдения идеального баланса между правами и обязанностями гражданина и сотрудника милиции.

Исследуется сущность и виды корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции. Автор приходит к выводу о существовании двух групп корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, тех, которые составляют содержание 1) «заявительных» процедур и 2) «вмешательных» процедур.

В работе выделяются и детально рассматриваются этапы исторического становления корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, формулируются основные направления их дальнейшего развития.

Выясняется сущность и содержание гарантий реализации и защиты корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, в частности социально-экономических, политических, духовных и юридических гарантий. Отдельно изучаются юридические гарантии реализации правового статуса названных участников административных правоотношений, в содержании которых предлагается выделять нормативно-правовые и институционно-организационные элементы.

Исследуются юридические гарантии реализации корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, к которым отнесены институт административных услуг, институт административного договора. Наряду с этим делается вывод и о том, что реализация корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции может осуществляться также и в рамках «вмешательных» административных процедур.

Анализируются юридические гарантии защиты корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции, представленные в диссертации институтом административной ответственности и институтом административного судопроизводства.

В работе исследуются современные перспективы развития института административной ответственности, делается вывод о его правозащитной направленности. Для усиления правозащитного действия данного института предлагается: ликвидация института субститутной ответственности; нормативно закрепить виды административных взысканий, которые могут быть применены к должностному лицу (сотруднику милиции) за совершение им административного проступка и т. д.

Отдельно изучается институт административного судопроизводства и его роль в защите корреспондирующих прав и обязанностей гражданина и сотрудника милиции.

Формулируются предложения по внесению конкретных изменений и дополнений в действующее законодательство и соответствующие подзаконные акты по исследуемым вопросам.

Ключевые слова: гражданин, сотрудник милиции, корреспондирующие права и обязанности, юридические гарантии, административные услуги, административный договор, административная ответственность, административное судопроизводство.

Syrota D.I. Corresponding Rights and Duties of a Citizen and Police Officer: administrative and legal aspect. – *Manuscript*.

Thesis for a candidate's degree by specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2009.

Thesis is devoted to the research of corresponding rights and duties' system of a citizen and police officer and to mechanisms of their realization and protection. The place of rights and duties of a citizen and police officer in the structure of their administrative and legal status is defined. Essence and kinds of corresponding rights and duties of a citizen and police officer are researched; historical development and perspectives of corresponding rights and duties of a citizen and police officer legal regulation are elucidated.

Essence and contents of guarantees of realizing and protecting corresponding rights and duties of a citizen and police officer, namely social and economical, political, spiritual and legal guarantees of realizing legal status of a citizen and police officer, are elucidated. Legal guarantees of realizing corresponding rights and duties of a citizen and police officer such as institution of administrative services, institution of administrative agreement, institution of «intervened» administrative procedures have been researched. Legal guarantees of protecting corresponding rights and duties of a citizen and police officer, presented in the thesis by the institution of administrative liability and institution of administrative legal procedure, have been characterized.

Propositions as for making concrete changes and additions to the legislation in force and corresponding by-laws on research problems are formulated.

Key words: citizen, police officer, corresponding rights and duties, legal guarantees, administrative services, administrative agreement, administrative liability, administrative legal procedure.